

באיל תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וענינא דיומא
מרבן של ישראל מרן רבנו הגראי"ל שטיינמן שליט"א
מספריו הק' ומכתבי תלמידים

שנה ב'

גליון 76

פרשת בא

שנת תשע"ה

פניני הפרשה

בעת ובמקום ההוא. לכן לא ניתן לשייך את מעשה כניסתו לעזרה לביטול מצות העשה, שהרי ביטולה נקבעת רק בהימנעות מהבאת הקרבן, והימנעות אינה מעשה.

לכל בני ישראל לא יחרץ כלב

סיפר הרב לוית שלמד אצל רבנו בשיבה בכפר סבא, וסיפר שכבר אז הכירו בו במרן שליט"א שאיש קדוש הוא, שפ"א התנכלו החילונים עם כלבים בתלמידי הישיבה, ותיכף שיצא רבנו שליט"א מהישיבה ברחו כולם מפחד (תולדות יצחק ח"א עמ' רל"ה)

וכל פטר חמור תפדה בשה

היה מעשה שרצו לעשות פדיון פטר חמור שכבר עבר עליו ל' יום, ורצו לעשותו בזמן מסויים כדי שיבואו יותר אנשים למעמד. ואמר רבנו כיון שלדעת השו"ע (יור"ד ש"ה סעי' י"א) אין איסור לאחר, אלא שיש להקדים את הפדיון בגלל זריזון מקדימין, ולכן במקרה שיש "הוספת אידיקשייט" שגם אנשים שטרודים כל השנה בעבודה יוכלו להתקרב לתורה, אפשר לאחר את הפדיון של החמור. (מוסף שב"ק במדבר תשע"ד)

ואמר רבנו, שמה שמקשטים את החמור בשעת פדיון פטר חמור, הוא משום דהוי חפצא דמצוה, ולכבוד המצוה עושים כן, וכן מצוין שמקשטין השור שמביאין לקרבן שלמים יחד עם הביכורים, כמוכא בביכורים פ"ג מ"ג (אילת השחר שבת נ"ב, א)

בערב תאכלו מצות

בירושלמי חלה פ"ב ה"א (והביאו התוס' בקידושין דף ל"ח) דנו להתיר לאכול מצה של חדש מדין עשה דוחה ל"ת. והק' השער המלך (טעם המלך הלכות נדרים פ"ג ה"ו) דצ"ע דהא מבואר בפסחים (ל"ח) דס"ל לר"י שצריך שתהא מצה הראויה לשבעה, וא"כ מיד לאחר שאכל כזית כבר אינו ראוי לאכילה עד ט"ז אחר הקרבת העומר, ואין זה מצה הראויה לשבעה ימים. ותיירץ רבנו שליט"א דאפש"ל, דרך לחמי תודה דאי אפשר לאוכלו למחרת משום דאינו נאכל ליותר מיום ולילה, לכן נתמעט מקיום דין מצה, אבל א"צ שכל מצה תוכל להיאכל כל שבעת ימי הפסח בכל עת שהוא, וא"כ מצת חדש שבעצם ראויה לכל שבעה, רק יש זמן באמצע שהיא אסורה איננה נכלל בדין מצה הראויה לשבעה (פרורים משולחן גבוה כרך ג')

נתינת חמץ לכלבים

לא יאכל חמץ. (בא י"ג, ג) ועיין בירושלמי פסחים (פ"ב ה"א) איידא אמר, לא יאכל חמץ היום אפי' לכלבים, הר"ז בא לאסרו בהנאה ואפי' קיימין אם לכלבו, ההני איסור, אלא כי קיימין אפי' לכלב אחרים זאת אומרת שאסור להאכילן לבהמת הפקר ע"ש.

וצ"ע דעי' במ"ב סי' תמ"ז סק"ג דכ' דאם יש לו חמץ שאסור בהנאה יכול להבליע במכירה לגוי עם דברים המותרים, ובלבד שלא יוסיף לו על דמי המקח כנגד שוויי של החמץ, וצ"ע למה יהיה מותר להאכיל לגוי חמץ יותר מלהאכיל לכלב וכשם דאסור להאכיל לכלב יהיה אסור מה שמאכיל להגוי. ורבנו שליט"א השיב בזה דכשמוכא להכלב הרי משתמש עם חמץ שלו כדי להאכיל להכלב ואף דאין זה כלב שלו מקרי משתמש עם חמצו, אבל כשנתן לגוי והגוי אכלו הרי הגוי משתמש עם החמץ לאכלו, וזה לא מוטל על הישראל, שהגוי לא יאכל חמץ שהוא שלו, ומי"מ עצם הנתינה דרך הבלעה לא מקרי שימוש ע"י הישראל (פרורים משולחן גבוה כרך ה')

לעילוי נשמת הבה"ח יצחק דרחי בן ר' זכריה דוד נלב"ע ז' שבט תשע"א תנצב"ה

**לרפואת הרה"צ ר' אלטער דוד חיים בן חיה שרה לביאה בתשח"י
להצלת י, י, ח, בן א' שיזכה לאהבת תורה אמתית ויראת שמים טהורה**

קידשו החודש למפרע

המנ"ח מצוה ד' (סק"ז ד"ה והנראה) הקשה: דאם עדים יבואו אחרי יוהכ"פ ויקדשו החודש למפרע ביום שלושים, א"כ נהגו ר"ה ויוהכ"פ שלא ביומם ואין לך קלקול גדול מזה. ולכן הסביר דכיון דחז"ל דרשו בר"ה (דף כ"ה) את הפסוק 'אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם', אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מזידין, אתם אפילו מוטעין, א"כ כאשר ב"ד עיברו חודש אלול הרי עשו כדיון, ומה שהקריבו הקרבנות של ר"ח ביום שלושים ואחד ועשו יוהכ"פ בעשירי ביום שלושים ואחד כדיון עשו, ומה שאח"כ ב"ד חוזרים ומקדשין יום שלושים ומקדשין אותו יום למפרע אין כאן קלקול כלל, דרק מכאן ולהבא צריכים לחשוב שקדשו הב"ר את יום השלושים, אבל עד עכשיו קידשו יום שלושים ואחד כדיון.

ושאלתי למרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א דלשיטת המנ"ח, היתכן לומר שאם עדים יגיעו ב"ט ניסן ויעידו שר"ח ה"י כבר בל' אדר, וממילא היום יהי' כ' ניסן במקום י"ט ניסן, וחג הפסח יהי' רק ששה ימים. וענה לי: דזה ברור דגם המנ"ח מסכים דפסח מתחיל בט"ו בניסן כמש"כ בתורה, וגם מסכים דפסח הוא שבע ימים כמש"כ בתורה, ובפרט דאין חיוב שפסח יסתיים דווקא בכ"א ניסן, ואע"ג דבפ' בא י"ב י"ח כתיב בראשון בארבע עשר יום לחודש בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחודש בערב צ"ל דשאני התם דמייירי בפסח מצרים.

ולכן אם העדים יגיעו ב"ט בניסן לפי המנ"ח צ"ל דיסיימו שבעת ימי החג ורק אח"כ ידלגו מיום כ"א ניסן לכ"ג ניסן (מעדני יו"ט ח"ה עמ' שפ"ג)

איסור בל יראה

הנה הרמב"ם (פ"א דחגיגה) כתב "דאדם שבא לעזרה ביום טוב הראשון של החג ולא הביא עמו עולת ראייה, עבר על לא תעשה של 'לא יראו פני ריקם', אך אינו לוקה על לאו זה, לפי שלא עושה מעשה" ע"כ.

ולכאורה יש להקשות מדברי הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פרק א' הלכה ג') "כי אדם שהיה לו חמץ קודם הפסח והגיע הפסח ולא ביערו, אלא השאירו ברשותו - אינו לוקה, מפני שלא עשה מעשה, אבל אם קנה או אפה חמץ בפסח - לוקה". ועל אף שמאות הלאו הוא מה שהחמץ נמצא ברשותו - דבר שאין בו מעשה - מכל מקום כיון שהלאו חל על ידי קניית החמץ או אפיתו, הרי זה נחשב ללאו שיש בו מעשה. ואם כן מדוע מי שנכנס לעזרה ללא עולת ראייה אינו לוקה, הלא הלאו בא על ידי מעשה כניסתו לעזרה ללא קרבן?

וכתב בספר מרפסין איגרא (ע"פ) **לתרץ בשם מרן הגאון ר' אהרן ליב שטיינמן שליט"א**: "איסור 'בל יראה' ו'בל ימצא' אומר שאסור לאדם שיהיה חמץ בבעלותו וברשותו בימי הפסח. וכיצד עובר על איסור זה? כשגורם באופן חיובי שישאר בבעלותו וברשותו חמץ בפסח. לכן אם קנה או אפה חמץ בפסח, הרי עשה מעשה ברור של הכנסת חמץ לבעלותו ורשותו, וגרם בכך באופן חיובי שישאר בבעלותו וברשותו חמץ.

מה שאין כן במצות ראייה, שעליה כתב הרמב"ם בהלכות חגיגה (פרק א, הלכה א): "הראיה האמורה היא שנראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה וכו'". כלומר: עליו להביא קרבן בעת שנראה בעזרה והוא ביום טוב הראשון. וכיצד מבטל מצוה זו ועובר עליה? כשנמנע באופן שלילי מלהביא את הקרבן, בעת בואו לעזרה ביום טוב ראשון.

כלומר: האיסור מתחיל ונגמר בהימנעות ובחוסר עשיית המעשה הנצרך

ענין בפרשה- מצוות תפילין

והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים. (בא י"ג, ט"ז)

לדבר בעניני תפילין

"ולטוטפת בין עיניך", פרש"י שהרואה אותם קשורים בין העינים, יזכור הנס וידבר בו. משמע שכשוראים תפילין צריכים לדבר על הנס, ועכ"פ לחשוב על זה, והטעם שכתוב כי בחזק יד וגו' שייך לתפילין של יד ולא לשל ראש (אילת השחר כאן).

ברוך שם כבוד

ברמ"א סימן נ"ה סעיף ה' פסק לברך על תש"ר על מצות תפילין, וטוב לומר תמיד אחר הברכה השניה בשכמל"ו, ועי' משנה ברורה (ס"ק כ"א) דס"ל להלכה כדעת ר"ת, רק לרווחא דמילתא להוציא עצמינו מידי כל פקפוק נוהגין לומר בשכמל"ו. וקצת קשה דהא לכתחילה לא מברכין ע"ד לומר אח"כ בשכמל"ו, אלא ע"כ דמה שאנו מברכים, כי ס"ל לעיקר ההלכה לברך גם על תש"ר וא"כ למה אומרים בשכמל"ו וי"ל.

והנה על האומר ברכה לבטלה כתוב בשו"ע סימן ר"ו סעיף ו' שיאמר בשכמל"ו, ויל"ע אם אמירת בשכמל"ו להציל מברכה לבטלה, מועיל רק תכ"ד, או גם לאחר תכ"ד. [א"ה ועי' בס' שמעה תפילתי עמוד שכ"ב בשם מרן הגר"ק וראה בהערות שם, ועי' חיי אדם כלל ה' סעי' א' ובאש"א מבוטאטש סכ"ה סק"ו].

חותך ידו

יל"ע אם החותך ידו ועי" זה אינו יכול להניח תפילין, האם עובר גם על עבירה דמבטל מעצמו אפשרות לקיים מצות תפילין של יד. (אילת השחר בראשית עמ' ק"מ).

תפילין ביד או תפילין בראש – מי קודם

יש לעיין בהא דאמרינן בקידושין (דף ס"ו ע"א) ד"אמר הקם להו בציץ שבינ עיניך", ופירש"י דאז יצטרכו לקום מפני שהכה"ג לבוש אז בהציץ. ולכאורה משמע לא כמו שאומרים בשם הבית הלוי, דאם א' לבוש תפילין וא' נושא תפילין ביד, אז צריך להקדים להנושא תפילין לפני האדם שלבוש בהן, דמי שלבוש בהן בטל לגופו [והביא ראיה ממ' שנכנס בבית המנוגע, אז אם לבוש אין הבגדים נטמאים מיד אלא כששוהה כדי אכילת פרס, אבל אם הבגד נכנס לבד נטמא מיד, רואים דכשואדם שלבוש בבגד, יש להם דין כהאדם ונטמאים רק משום דהא אדם מטמא בגדים כמבואר בנגעים פרק י"ג מ"ט, משא"כ כשאניו לבוש] א"כ למה האנשים צריכים לקום כשלבוש בציץ, אדרבה יותר יש לקום כשאוחז הציץ בהיד (אילת השחר קידושין ס"ו, א) והוסיף רבינו לבאר כי אמנם האדם הלבוש בתפילין מתקדש על ידם, כמבואר בשו"ע ס' כ"ה ובביאור הלכה שם, בכל זאת התפילין לחוד קדישי יותר. אמנם הא מיהא ברור, דאם רוצים להיכנס בפתח אדם שאוחז תפילין בידו, ואדם שאין עליו תפילין, בודאי מי שאוחז התפילין צריך להיכנס תחילה. ובדומה לזה מי שאוחז ספר, קודם לכניסה למי שאין בידו ספר. ומספרים שפעם הלך מרן החזו"א זצוק"ל עם ר' דוד פרנקל ז"ל ועמדו להיכנס לבית, וביד ר"ד פרנקל היה גמרא, וחישב החזו"א שאם יתן לר' דוד להיכנס קודם מפני הגמ' שבידו, יחשבו את ר"ד לחצוף! לכן תפס החזו"א את הגמ' מידו של ר"ד ונכנס ראשון (פרי חיים).

תפילין בברית

אמר רבנו: הנה בגמרא מנחות (דף לו, ב) מבואר דכשיש אות דשמירת שבת א"צ לאות נוספת של תפילין, ומעירים [עי' חיד"א מראית העין ליקוטים בסוה"ס ס' מ] דבש"י יו"ד סימן רס"ה (ס"ק כ"ד) כתב שנהגו לא לחלוץ התפילין עד אחר המילה, משום שהתפילין הם אות, והמילה ג"כ אות, והרי בגמ' נראה שאין להוסיף אות.

וי"ל דהאות דשבת הקב"ה עושה, ואין אנחנו צריכים להוסיף אות, אבל כשאנחנו עושים את האות ומקיימים מצות מילה יש מעלה להוסיף עוד אות עי' הנחת תפילין. ועי' באבודרהם דיני תפילין, וכן הובא במהרש"א ברכות י"ד ב' דע"פ שנים עדים יקום דבר, ובחול יש מילה ותפילין ובשבת יש שבת ומילה, וא"צ לאות דתפילין (אילת השחר שמות עמ' רע"ט)

כשמעביר על תפילין של ראש מפני תפילין של יד אם עובר איסור דאין מעבירין עה"מ

בשו"ע או"ח ס' כ"ה ס"ו "אם פגע בשל ראש תחילה צריך להעביר על אותו מצוה ויניח של יד תחילה ואח"כ של ראש". וביאר המ"ב (ס"ק כ"ג) דכיון דכתיב בקרא מפורש דיד קודם דבתחלה כתיב וקשרתם והדר לטוטפות, לפיכך אין משגיחין על העברת המצוה ע"כ.

ויל"ע אם עובר על האיסור דאין מעבירין עה"מ דיו"ל כיון שכך הוא הדין כמו"ש המ"ב הנ"ל לא מקרי העברה עה"מ, ובביאור"ל בס"א ד"ה שלא

בסוה"ד כתב בזה"ל "וכן לענין תפילין יש להזהר לכתחילה להיות מונח הש"י קצת למעלה ולא בשוה ממש, כדי שלא לפגוע בתוך הכיס בהשל ראש ברישא בכדי שלא יעבור על הדין דאין מעבירין" עכ"ל.

ומפשוטו לשון המ"ב משמע דאם באמת הניחם זה אצל זה, פגע קודם בתפילין של ראש, והרי צריך להניחו מידו כהשו"ע בס"ו עובר על הדין דאין מעבירין. והשתא יש להקשות קושיא עצומה דהנה אדם זה שהוציא התפילין ש"ר קודם התפילין ש"י, אמאי אמרינן לי' דיעביר עה"מ כנ"ל והא עי' שיעביר עה"מ עובר בזה איסור דאורי' לפי"מ שביארנו דעת התוס', וכן פוסק המ"ב בס"א בביאור"ל ד"ה שלא דאיסור דאין מעבירין עה"מ הוי דאורייתא, ואע"פ שהסביר לן המ"ב בס"ק כ"ג דהדין להניח כסדר יד ואח"כ ראש דוחה להדין דאין מעבירין עה"מ, מ"מ ד"ז תמוה טובא דכיון דאין מעבירין עה"מ הוי איסור דאורי', א"כ הי' לנו לומר לאדם זה שהוציא בטעות ש"ר תחילה דיניה לגמרי התפילין מידיו ולא יניחם כעת כלל, ורק בעוד שעה יניח תפילין דלכא"ג בכה"ג אינו עובר על האיסור דאין מעבירין עה"מ וכמו"ש המ"ב בס"ק ג' דבאין דעתו לקיים כעת המצוה אין האיסור דאין מעבירין עה"מ יעוי"ש.

אלא דבאמת אי"ז דומה כ"כ למ"ש המ"ב שם, דהמ"ב שם דיבר בלא הי' בדעתו כלל לקיים המצוה מעיקרא, אבל הכא הא נטל התפילין ע"ד להניחם אלא שכעת מניחם מידו, ויתכן דבכה"ג מקרי שמעביר עה"מ, ואם נאמר כן א"ש פי' דאי"ז עצה לומר לו שיניח התפילין מידיו ויניחם רק בעוד שעה כי גם באופן זה יעבור איסור. אלא דלפ"ז יצא לנו חידוש גדול להלכה דאדם שלקח תפילין ע"ד להניחם, ולבסוף נמלך בדעתו להניחם רק בעוד שעה, עובר על האיסור דאין מעבירין עה"מ וצ"ע.

ושאלתי להגרא"ל שטיינמן שליט"א קושיא זו, והי' פשיטא לי' כהסברא הנ"ל דכיון שהדין אומר שמחוייב להעביר עה"מ כמו"ש המ"ב ס"ק כ"ג המובא לעיל אין בזה משום איסור דאין מעבירין עה"מ, אבל צ"ע מלשון הביאור"ל וכנ"ל ואולי הלשון לאו דוקא וצ"ע. (קו' גבורת יעקב עמ' קט"ז)

הביאו לו תפילין אחרת

במשנה ברורה או"ח סימן קמ"ג (ס"ק ט) נפסק שאם נמצא פסול בספר תורה בין הברכה לקריאה יש לגלול את ספר התורה הפסול ולהוציא ספר תורה אחר, ומסיים המשנה ברורה "והעולה שכבר בירך אין צריך לברך שנית". ויל"ע מה ההבדל בין המקרה האמור, למקרה שאדם בירך להניח תפילין ולאחר ברכתו נקרעה הרצועה הכורכת את התפילין ליד או לראש והביאו לו תפילין אחרות, שהדין הוא שעליו לחזור ולברך על התפילין האחרות.

ותירץ הגרא"ל שטיינמן שליט"א דנוסח ברכת העולה לתורה שמברך אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו וגו' הינו נוסח כללי לשבח את נותן התורה שנתן לנו את תורתו לעסוק בה, ואינו מתייחס דווקא לספר תורה זה שלפנינו, ולכן גם אם נמצא פסול בספר התורה לא הפסיד את הברכה.

מה שאין כן אדם שביקר אשר קדשנו במצוותיו וציונו להניח תפילין, הרי ברור מנוסח הברכה שהיא ככל ברכת המצוות שמתייחסת לתפילין שמתכוון לכרוך על ידו או על ראשו, ולכן אם נפסלו יצטרך לברך שנית על התפילין האחרות. (מרפסין איגרא ח"א עמ' ט"ז)

אמירת בשכמל"ו

הנה במנחות (ל"ו ע"א) לא סח מברך א', סח מברך שתיים. ודעת רש"י דאם לא שח אז ברכת להניח. על שתייהן, ואם שח דאז אין ברכת להניח פוטרת את תפילין ש"ר, צריך לברך על ראש ברכת על מצות תפילין, ור"ת ס"ל דאם שח מברך שתיים על תפילין ש"ר, ואם לא שח מברך רק א' על תפילין ש"ר. והמחבר פסק כרש"י, והרמ"א פסק כר"ת לברך שתיים על יד להניח ועל של ראש על מצות אף דלא שח, ומ"מ כתב ברמ"א דיאמר ברוך שכמל"ו כדי לחוש לדעת רש"י דברכה על מצות הוי לבטלה, ובסיפרנו שומר אמת" (ח"א סימן כ"ה אות ד') הקשינו הא כיון דלרש"י הוי ברכת על מצות לבטלה א"כ הרי הוא בגדר שח, ובשח הרי צריך לברך על מצות על תפילין של ראש, וא"כ כיון שנוהגין אנו כדעת ר"ת לברך גם על מצות, הרי גם לרש"י מחוייבין אנו מדינא לברך ברכת על מצות כדן שח וא"כ למה צריך לומר בשכמל"ו, והבאנו שם דהגאון בעל אילת השחר שליט"א טען דמ"מ לפני אמירת תיבת ברוך" עדיין אין כאן הפסק וכשמתחיל ההפסק והוא מתחייב לברך, אז כבר חסר לו תיבת ברוך ואין הברכה עולה לו לברכת על מצות לדעת רש"י והוי ברכה לבטלה, ולכן צריך לומר בשכמל"ו. (שומר אמת קמא תניא או"ח סכ"ה)

לעילוי נשמת הקדושים שנהרגו מעוטרים בטלית ותפילין בכ"ו חשון תשע"ה

הנהגות רבנו בעניני תפילין

תפילין של רבנו

שח רבנו: לפני הבר מצוה שלי הראיתי את פרשיות התפילין שלי להגרש"ז, וכל פעם מצא איזה חסרון, ולבסוף הסופר כעס שמוצאים בכל דבר חסרון, ועל אף שהגרש"ז היה מקיל, אבל זה היה רק לאחרים ולא לעצמו, כמבואר ברא"ש בחולין שהמורה יחמיר לעצמו ויקל לאחרים. וכנראה שהרגיש ביחס לרבנו כמו שנוהג לגבי עצמו שהיה קרובו וחביבו. (צדיק כתמר יפרח עמ' תי"ח, מזקנים אתבונן ח"ד עמ' 145)

הנחה בב' ידיו

שח רבנו שליט"א שהוא רגיל לכתוב ביד ימין, ושאר מלאכתו עושה בשמאל, ולכן הורה לו הגרש"ז ריגר זצ"ל להניח תפילין בב' ידיו, ואחר התפילה מחליף לידו השנית מספק, ואינו מניח בשני הידים ביחד, אלא רק בזה אחר זה מחשש בל תוסיף. [וכע"ז הביא רבנו שליט"א בשם החזון איש (אעלה בתמר מ"ו) דאין להניח בספק ב' מזוזות בב' מקומות בפתח].

חשש בבין עיניך יהיו שנים

אמר רבנו שבשעה שהוא מניח את התפילין של יד בידו הימנית, יש לו חשש דנחשב הוא כאינו מונח כלל, ונמצא שבאותה שעה מונח עליו רק את השל ראש. וכדי שלא לעבור על דין כל זמן שבין עיניך יהיו שנים. מנהגו לכוון באותו הזמן שלא לקיים מצות תפילין בשל ראש. (שיעורי הגר"י קלאר מנחות ל"ח, א.)

ברכה אחת

רבנו שליט"א נוהג לברך רק ברכה אחת להניח תפילין וכדעת הגר"א. אמנם ציין רבנו שכך נוהג ע"פ מנהג אביו הי"ד, אבל לאחרים ודאי דינהגו לברך ב' ברכות וכדברי הרמ"א. [באם אין להם מנהג אבות לברך ברכה אחת].

צביעה בב' צדדים

רבנו שליט"א סובר שיש מעלה לצבוע ב' צדדי הרצועה, כיון שכך אין הצבע יורד בקלות, וכך הוא נוהג, ומורה שכן לכתחילה הדבר ראוי. [ובשנים שהיו לו את הרצועות הישנות היה עמל הרבה להשחיר את כל הקמטים והסדקים].

לקחת עמו לדרך

כשנסע רבנו לצרפת ל"ב שעות, הורה רבינו לכל המתלווים עמו לקחת עמם טלית ותפילין, על אף שהיה מדובר רק על מסע של יום אחד ולחזור בלילה הביתה. [וכמבואר במשנה ברורה סימן ק"י סק"ב] אמנם השאיר את הטלית ותפילין במטוס, כאשר היה בדעה לחזור לאחר כמה שעות (פרי חיים). ואמר רבנו שמעתי על החזון איש, שאף כאשר הי' נוסע לתל אביב, הי' לוקח עמו את הטלית והתפילין. [א"ה, ועי' מה שהביא מרן הגר"ח בסוף הטעמא דקרא]

נקב בתפילין

סיפר רבנו שהיו לו תפילין מעור של דקות, ונתהווה נקב בעור הדק העליון, ושאל את מרן הגר"ז הגאב"ד דבריסק צוק"ל [כשעלה רבנו להפגנה נגד הבריקה המעורבת, ולפני זה נכנס להגר"ז]. וכתשובה סיפר לו הגאון מבריסק צוק"ל שפעם נסע לאיזה מקום והי' בילקוטו בקבוק תרמוס ששכב בסמוך לתפילין, ונשפכו מים חמים ונתפשטו על התפילין ונתעקמו קצת, ומאז אף ששהמשך להתפלל בתפילין אלו, אבל הי' כל יום חוזר ומניח את התפילין של הגר"י שמחה זעליג זצ"ל המורה הוראה דבריסק, ובתפילין של הגר"ר שמחה הי' נקב בעור העליון שהיו ג"כ מדקות ולא שמו לב לזה והניחום, והי' משמע מדברי הגאון מבריסק צוק"ל שמניחם בברכה. (ארחות רבנו ח"ה עמ' צ"ב)

תפילין כל היום

שח הגה"צ רבי מתתיהו חיים סולמון שליט"א: שכאשר מרן רבנו שליט"א והגרמ"ס זצ"ל ברח מבריסק והגיע למונטריי בשווייץ והיה עדיין בבחורות, למדו שניהם ביחד כשהם מעוטרים בתפילין כל היום, בלי שום הפסק ובלי שום דברים בטלים, התמדה נפלאה. (פגלי מים עמ' פ"ח) [ובישיבה במונטריי היה דרכם של הגר"מ ורבנו להתפלל מנחה עם תפילין, כעדות רבי יעקב נטע בעק שליט"א]. והעיר רבנו שהיום שלא נוהגים ללבוש כל היום, ואין כדאי לעשות דברים משונים בציבור.

תפילין בתענית

שח הגאון רבי דוד כ"ץ שליט"א: כשהיה רבנו בכפר סבא היה מנהגו לישב כל היום עם תפילין, ואנו הבחורים בקשנו ממנו גם לישב כך, ואמר לנו שהוא שומר על גוף נקי כי הוא צם, אבל אתם לא יכולים, אמנם ב"ז בתמוז שכולם צמנו, ישבנו כל היום עם תפילין ולמדנו.

וראה עוד בעניני תפילין בס' ימלא פי תהלתך ביאורי תפילה. ובקונטרס 'אעלה בתמר' סי' ו'. ונשתתירו בענין זה בקולמוס עוד הרבה ענינים ואי"ה ובל"נ עוד חזון למועד, וכמו"כ נשמח לקבל ממי שיש לו עוד ענינים מרובו בענין זה.

תפילין במנחה

סיפר רבנו, שמנהג הגר"ז הי' להניח תפילין של שיטת הרמב"ם פ"ב מתפיל ה"ב בפתוחות וסותמות בשעת תפילת המנחה. [דהגר"ז (הל' תפילין) למד ברמב"ם דלא כהט"ז (סי' ל"ב סקכ"ו) ולכן היה לו תפילין אחרות]. [וסיפר רבנו שכשעלה לארץ ישראל והיה גר בפ"ת, היה בבית כנסת 'שונה הלכות' הרבה אנשים שהיו מניחים תפילין במנחה].

כוונת המצוה

רבנו ביקש שיכינו על פתק את דברי השו"ע סי' ח' ס"ח וסי' כ"ה ס"ה שמבואר שם את הכוונה של מצות ציצית ותפילין, ומחזיקו בכיסו, ומוציאו מידי פעם כדי לכוין את הכוונה. (צדיק כתמר יפרח עמ' ט"ו) ואמר רבנו: כולנו מניחים תפילין ומקיימים מצוות, אבל כשאחד מניח תפילין וחושב מה שעושה ומוסיף קצת מחשבה ולב, זה עבודת ה' שיכול להביאו לכל מיני רעיונות, ויהיה ניכר שעובד ולא עושה המצוות כמלומדה, וכשאדם עובד, זה מדרגה אחרת הלימוד הוא לימוד אחר, והק"ש והתפילה והנחת תפילין שלו הם אחרת.

והנה לב יודע מרת נפשו קוראים ק"ש ומניחים תפילין כי כך רגילים, אבל באמת אם אדם מתמסר עם קצת מחשבה ביכולתו להגיע לדרגות גבוהות בכל דבר. (ימלא פי תהלתך ח"ב עמ' קצ"ז)

השמחה באסרו חג

באסרו חג אמר רבנו בדמעות היום זה יום שמחה עצומה שיש לנו שוב את המצוה החביבה מצות תפילין אחרי ששבוע שלם נפרדנו ממנה, והרי כמה מצוות כבר יש לנו. [ועי' במעשה רב או' קע"ב דהגר"א היה מקפיד להניח תפילין מיד בבוקר של אסרו חג מחיבוב מצוה].

מנהג החזו"א בהנחת תפילין

סח רבנו: פעמים שהיה החזון איש מניח התפילין של יד בצנעה במיושב. (אעלה בתמר עמ' י"ג. דעי' בביאור הגר"א סי' כ"ה סעי' י"א דבתש"י אין קפידא להניח מעומד או מיושב, א"ה ואולי עשה כן מאפסית כוחות של מרן).

כתיבה דקה

סיפר רבנו שבעבר היו כותבים את הכתב של התפילין בכתיבה דקה, והיה נפסל הרבה עד שהגיע הסופר ר' משה פאפערני זל"ה (שהיה חסיד סלונים) והוא התחיל בכתיבה עבה, [ומרן הגר"ז קנה ממנו את הפרשיות]

הנחת תפילין לילד שאינו שומ"ת

הזכירו לפני רבנו דברי הגר"י זילברשטיין שליט"א בילד שאינו שומר תומ"צ, ומניחים לו תפילין כבר מצוה שראוי לומר לו שיכין לשם המצוה אף דהוי בלילה, דמוטב להניח בלילה ולא יהא קרקפתא דלא מנח תפילין, ויקיים המצוה פ"א בחייו.

ואמר רבנו, דלא נראה לו לעשות דבר כזה, שלא שמענו שלובשים תפילין בלילה, ועוד דאף אם יאמר שמכין לשם מצוה לא מהני ליה כ"כ, מאחר שאינו מאמין כלל דלמחר הא לא יניח, הרי דאינו מניח עכשיו משום הציור רק לצורך תמונה וכדו' ואין כאן קיום מצוה. (אעלה בתמר)

במעשה דרבינו יוסף גיקטולא

רגיל רבנו להקשות בדברי החרדים בהקדמה שמביא: וכתב ה"ר יצחק דמן עכו מעשה הי' ברב רבינו יוסף גיקטולא שחלה עד קרוב למיתה, ונים ולא נים תיר ולא תיר, וראה שני אנשים שוקלים עונותיו וזכויותיו במאזנים שקולין שוה בשוה, מיד נתעורר ונתחזק ושקל התפילין ושם אותם מיד התחיל להרפא ועלה ממות לחיים כי הכריע כף הזכיות עכ"ל. וצ"ב למה ביקש להניח תפילין ולא ללמוד, דעי"ז יהי' לו מצות ת"ת דהוי מצוה חשובה דהא ת"ת כנגד כולם. (ימלא פי תהלתך ביאורי תפילה)

תגין באותיות

הי עובדא בפרשיות התפילין שעשו לרבנו, שעשה הסופר את התגין בצד האות ולא מעליו. והנה במג"א סל"ו ק"ג כ' צריך לתייג - צריך שיהיו התגים נוגעים בגוף האותיות וכל אחד נפרד מחבירו, [מ"ע סי' ל"ה] וגם לא ידביקן בסוף האות כ"א באמצעיתן [ס' הזכרונות]. והי"ד במשנ"ב סקי"ג. אמנם בדעת קדשים במק"מ שם התעורר דבגוף ס' הזכרונות משמע דלא בתגין של שעטנ"ז ג"ץ עסיק אלא בתגין של בד"ק ח"ה שאלו אם יעשה בסוף האות ישתנה האות הרבה. [וכן התעורר בס' מנחת סלת על הברוך שאמר (דף קכ"א) והביא קצת ראי' מפשטות דהתוס' דמנחות כ"ט ע"ב ד"ה שעטנ"ז ומס' התרומות, ומגהות ב"ש, ור"ל דגם מג"א כיון לזה]. ואמר רבנו דא"כ אין לחוש לזה בשטענ"ז ג"ץ ושפיר הפרשיות כשרות. ודלא כהפוסקים דחששו דכיון דהביא המג"א ד"ז בפשיטות הוא נוהג בכל.

וראה עוד בעניני תפילין בס' ימלא פי תהלתך ביאורי תפילה. ובקונטרס 'אעלה בתמר' סי' ו'. ונשתתירו בענין זה בקולמוס עוד הרבה ענינים ואי"ה ובל"נ עוד חזון למועד, וכמו"כ נשמח לקבל ממי שיש לו עוד ענינים מרובו בענין זה.

יום היארצייט של מרנא המהרי"ל דיסקין זיע"א נלב"ע כ"ט טבת תרנ"ח

רבנו שליט"א קיבל מש"ב הגרש"ז ריגר זצ"ל (שזכה בימי נעוריו לשמש את המהרי"ל דיסקין זיע"א, והבאנו כבר כמה ענינים בגליון 'בא תשע"ד' וכאן הבאנו עוד ענינים שהגיעו לידינו.

שהמהרי"ל חשש שלרב יהיה מי שידאג ויתאמץ להצילו, אבל בחור צעיר מי יפדה אותו].

הלך המהרי"ל מיד, והעיר את הבחור, ואמר לו שהוא מוכרח לישון במקום אחר, ולקח אותו לביתו של הרב משה אהרן וייצבלום זצ"ל דוד רבנו שהוא היה הרב של העיר קוטלנא שהיתה קרובה מאוד לעיר בריסק, ורק נהר הפריד ביניהם ... ושם נשאר הרוגצובר בלילה.

והנה בשעה שסיפר רבי שמחה זעליג את המעשה לרבנו היה זה כבר שנים רבות לאחר שאירע המעשה. אבל אעפ"כ הזהירו בכל לשון שישמור הדבר בסוד, וזאת מכיון שתיק החקירה לא נסגר, והגאון הרוגצובר בעל הצפנת פענח עדיין היה בחיים, וא"כ יכולים לעשות עוד לו צרות על הגניבה (עובדות והנהגות לבית בריסק ח"ב עמ' שט"ו). מדברים שנאמרו ביום ה' ר"ח כסלו תשנ"ט - והקדמה לס' השרף מבריסק, ורשימות תלמידים).

פרטי הלשנה ובריחת המהרי"ל מבריסק

ואח"כ התלונן הבעל הפוקר, ותפסו את המהרי"ל, והעבירו אותו למעצר בעיר קובנה, ובאמת לא היה צריך להיות חשד כזה על המהרי"ל שהוא ח"ו יגנוב. רק באותה התקופה קרה שאחד הכמרים בעיר צחנאב גנב את זהב מהכנסיה, וכשתפסו אותו היה בושה גדולה לכנסיה שכומר גנב, ולא ניתן לשער את גודל הבושה, שבאותם ימים כשגוי היה בא לבזות יהודי, ואומר לו 'זיד', היה היהודי אומר לו 'מאצ"ח' שזה שמו של אותו כומר, והגוי היה הולך בבושט פנים.

וכעת כשהיתה גניבה אצל המהרי"ל ששו הגוים על כך כמוצא שלל רב, שהרי יש להם כעת פתחון פה, שלא רק הכומר גנב, אלא גם רב ח"ו גנב, ולכן התובע השקיע את כל כחו להרשיע את המהרי"ל.

ענינים קדושות

בזמן שהמהרי"ל נשפט על הגניבה שהעלילו עליו, בא לפני השופט, והשופט אמר שרואים על העינים שלו שהוא אדם מסוכן רח"ל וצריך לזהר ממנו [וביאר רבנו דהיינו דגם גוי יכול היה לראות על עיניו הקדושות שהם לא בדרך הטבע, רק גוי משתמש בזה לרעה].

הבריחה

לקראת יום כיפור נתנו ערבון גדול מאוד [שלוש אלפים רובל] ע"מ לשחרר את המהרי"ל לבוא ליוה"כ לבריסק, וסיפר הגרש"ז שהיה אז כבן י"ג שנים, שהרכבת בה נסע המהרי"ל הגיעה מאוד מאוחר, כשעתים לפני כל נדרי, ובכל זאת כ! תושבי בריסק והוא ביניהם המתינו בתחנת רכבת. וכשהגיע המהרי"ל לחצו לו בני העיר את ידיהם, וגם הגרש"ז לחץ את ידו הקדושה של המהרי"ל.

מיד בצאת הצום הבריחו את המהרי"ל, היות והתובע ניסה בכל כחו להעניש אותו אם לא היה נמלט. למחרת יוה"כ הגיע לברלין ומשם נסע לארץ ישראל, כך סיבבה השגחה שיבוא לארץ ישראל ויחזק את הישוב בירושלים. ואמר רבנו שמיספור הזה ניתן ללמוד עוד דבר שכאשר יש בעיה, לא להיות שאננים ולתת לעניינים להתפתח, אלא לגמור את הבעיה כמה שיותר מהר, שהרבה פעמים אפשר להשתיק דבר בתחילתו ולסיים את הענין לפני שיתפתח, וגם כאן אם היו נותנים לבעל מיד את הכסף היו חוסכים את כל מה שהיה, וגם את הכספים הרבים שהשקיעו, שהרי סכום העירבון היה זהה לסכום שהיו צריכים לתת לבעל.

וסיפר רבנו, כאשר נודע בבריסק שהמהרי"ל נפטר, עשו עליו הספד גדול מאוד בבריסק, אפילו שכבר עברו שנים רבות מאז שעזב את בריסק, וכל תושבי בריסק שהיו רובם שומרי תורה ומצוות באו להספד, ואמר הגרש"ז שכנראה הרגישו באיזה אופן אשמה, שלא טיפלו בבעיה מיד, ובגלל זה קרה כל הנ"ל [וראה בס' דבר אליהו כל פרטי ההספד] (מזקנים אתבונן ח"ג עמ' 41-43)

ראש הקהל דבריסק

היה ראש הקהל בבריסק שהמהרי"ל לא היה מרובה ממנו, כי לא עמד על משמר קדשי ישראל בהנהגת הקהילה, ולמרות שעשו בחירות מידי שנה להנהלת הקהילה לא הצליח המהרי"ל לסלק אותו. וכשהתמנה הבית הלוי לרב של בריסק, אחרי שהמהרי"ל עלה לארץ ישראל, הצליח לפטר את הראש הקהל הנ"ל, ושלח מכתב להמהרי"ל על כך, והמהרי"ל ד שמח שמחה גדולה על זה.

לימדו אצל אביו

אביו של המהרי"ל הגאון ר' בנימין היה מחנך נפלא, ולמד עם בניו מא-ב עד שגדלו ונעשו ת"ח, והוא לימד אותם הכל ולא שלח אותם לשום מלמד. ואכן זכה לבנים גדולים ביותר וביניהם בעל הבני בנימין, ומרנא מרן המהרי"ל.

חמשה תלמידים

וכשגדלו למדו עמיהם אצלו עוד חמשה תלמידים, כמו רבנו רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל והערוך השולחן, והגאון רבי ברוך מרדכי ליפשיץ רבה של שעדליץ ועוד.

שגוי יחיה עוד שנה

בזמן שכינה המהרי"ל כרב באחר העיירות, חלה בנו של ראש העיר הגוי, וביקש מהמהרי"ל שיתפלל עליו, ואמר לו המהרי"ל שמסכים בתנאי שלא יציק ליהודים, והסכים ראש העיר לכך.

והתפלל המהרי"ל בנוסח כזה, "רביש"ע מה אכפת לך שאיזה גוי יחיה עוד שנה, הרי הוא לא יחטא כ"כ בשנה הזו, וליהודים יהיה קצת שקט", והילד הבריא לשנה, והיה להם הרווחה באותה שנה.

כוח התפיסה

פעם בשהזכיר רבנו את כוח התפיסה של המהרי"ל ד, ואמר ששמע, שכשהיה רואה בן אדם היה יכול לומר כמה שערות יש לו בראשו, והסביר רבנו דזה מכח תפיסה מהירה ובהירות מיוחדת מאוד [וראה עוד מה שהבאנו בשנה א']

מעולם לא הזיק נחש

פעם נראה נחש בירושלים ונבהלו מאוד, וניגש המהרי"ל ד לנחש ואמר את המשנה באבות 'מעולם לא הזיק נחש בירושלים', ונעלם הנחש. ואמר רבנו דפשוט שלא אם כל אחד יאמר את המשנה הזאת, יברח הנחש.

רבה של בריסק

סיפר רבנו שבבריסק נהגו לקחת לרב רק מצאצאי השר ר' שאול וואהל, וכך נהגו רבות בשנים, עד שהציעו את המהרי"ל דיסקין לרב, ובחרו בו לנוכח גדלותו העצומה, למרות שלא היה מצאצאי ר' שאול. ומיני אז הפסיקו ענין זה.

הגניבה הגדולה מבית המהרי"ל

רבנו קיבל מש"ב הגרש"ז ריגר זצ"ל את הגירסא המדויקת כיצד ולמה ברח המהרי"ל מבריסק לארץ ישראל. ורבנו סיפרם כמה פעמים, [עיקרי הדברים נכתבו כבר בשנה א', וכעת הובא בתוספת פרטים שנשמעו מרבנו בהודמניות נוספות].

בזמן שהיה המהרי"ל דיסקין רבה של העיר בריסק, בא לפניו דיון אודות עשיית גט לאשה אחת מבית עשיר שהתחתנה עם בחור, ולאחר החתונה התברר כי הוא בחור מופקר וכו'. ורצו הורי הכלה שיתנו לה גט, אולם החתן דרש סכום כסף גדול בעבור הסכמתו לגרש את האשה... ודרש סך שלשת אלפים רובל ... שהיה בימים ההם הון רב מאוד...

הורי האשה לא היתה שום ברירה והפקידו את הכסף בתורת השלשה אצל המהרי"ל זצ"ל שהוא יהיה שומר על הכסף, ליתן לאותו בעל. את הכסף שמו בתוך מזודה קטנה, והיה המהרי"ל שומרה מאוד.

והנה בדיוק באותו היום בא לבית המהרי"ל בחור צעיר כבן י"ח ורצה ללמוד אצל המהרי"ל, הבחור היה רבי יוסף רוזין זצ"ל שהתפרסם לאחר מכן כהגאון הרוגצובר זצ"ל ונשאר לללון הרוגצוברי בבית המהרי"ל.

והנה דרכו של המהרי"ל היה ללמוד כל הלילה, והיה יושב על כסא עם משענת ליד השולחן, ומנורת נפט היתה דולקת בחדר, וכך היה עמל ויגע בתורה כל הלילה מבלי לישון על מיטתו. בלילה כשהיה לומד, היה שם את המזודה עם הכסף שנתנו לו הורי האשה לידו כדי שיוכל להשיג על הכסף... תוך כדי לימודו לפתע חטפתו תנומה קלה... וכשהתעורר, ראה שהאור כבה...

תיכף הבין מה קרה כאן.. ואכן נתברר שבאו גנבים שהיו מעגלוי המקום, וניצלו את הכמה רגעים בהם התנמנם, וגנבו את המזודה שבה היו שלשת אלפים רובל.

תיכף שראה כן המהרי"ל חשב לעצמו, הנה בי בתורת הרב של העיר לא יחשדו שמא אני הוא הגנב... אכן הרי היום הגיע לביתו, הבחור רבי יוסף רוזין, ומי יודע אם לא יחשדו בו בדבר... [ופעם אחרת אמר רבנו טעם נוסף,

להערות הארות והוספות על הענינים הנכתבים בעלון. ולתרומות והנצחות נא לפנות: keiltarog@gmail.com או ל 0527680034 בין הסדרים או בת. ד. 5397 ירושלים או בפקס 0722164414 ולציין עבור כאיל תערוג